

מלוך יקרוך ויהושים נפלאים מלוך
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אבן עזרא שליט"א

מִי־הֵיאָה

חֹזֶה־הָאָה

חֹזֶה־הָאָה דְאֹרֵי־הָאָה
יְסוּד חֹדֶשׁ וְנִפְלֵא עַל הַפְּרָשָׁה

אף שלא הולך כרצונו - על האדם לקום להתחזק ולהמשיך

ההספד של אברהם. אלא שהתיבות שנכתבו לאחר מכן הם דברי ההספד, שההספד הוא 'ויקם אברהם מעל פני מתו', 'ויקם' לשון תקומה כמו שפירש רש"י להלן (פסוק יז) על הפסוק 'ויקם שדה עפרון' תקומה הייתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך. והענין הוא, שכל הנכסים וחפצי העולם הזה משתוקקים להיכנס לרשות הצדיק, שעל ידי שהצדיק עובד ומשתמש עמם לעבודת ה' הוא מעלה אותם ומביאם לתיקונם השלם כי זהו שלימותם ותכליתם.

וזה מה שאמר אברהם אבינו בדברי ההספד שלו על שרה, 'ויקם אברהם' תקומה הייתה לו שזכה למדרגות גדולות באמונה ובגמילות חסדים ועוד, וכל מה שזכה לתקומה זאת הוא 'מעל' - בזכות, 'פני מתו' - בזכות שרה שתמיד עזרה לו וסייעה לו בעבודתו הקדושה. ועל דרך שהביאו בגמרא (ב"ב נח.) רבי בנאה היה מציין מערות קבורה וכשהגיע למערת המכפלה מצא לאברהם דגאני בכנפה דשרה, ובא לרמוז שבזכותה של שרה הייתה לו הגנה ותקומה.

שרה הייתה במדרגה למעלה מאברהם ויש לבאר עוד על דרך זה, שהרי אמרו אברהם היה טפל לשרה בנביאות ולמדו זאת ממה שאמר הקב"ה לאברהם (לעיל כא יב) 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה'. וזה הכוונה 'ויקם אברהם' תקומה הייתה לו, 'מעל פני מתו' שמעליו ולמעלה הימנו היה דרגת פני מתו, היינו שרה שהיה טפל לה בנביאות. ומה שתלה ה' בשרה, היינו כמו שאמרו 'בת ק' כבת כ' לחטא, ובת כ' כבת ז' ליופי, ומה בא לומר שהיה לה יופי של בת ז'. רק הכוונה ליופי רוחני כשל ילדות שאינו גורם הרהור, ולכן נקראת 'סכה' שהכל סוכין ביופיה (מגילה יד.), ויש להבין מהו השבח שתולים חז"ל דבר האסור בשמה של שרה. אלא הוא גופא שהייתה בת כ' כבת ז', כלומר, היה זה יופי רוחני שאינו מביא להרהור, ואכן זהו שבח ומעלה גדולה ועצומה עד מאד.

הייתה לו, כי לא נתן אל לבו דבר ולא חש על כל אשר קרהו. ודברי פי חכם חן ושפתיים ישק.

ומזה לימוד לנו שלא עלינו להתפעל חלילה כשקורה מקרה שלא כרצוננו, ואף אם האדם מרגיש שהנה מתאמץ הוא בעבודתו יתברך ועומד בניסיונות עצומים, ובכל זאת לא עולה בידו כרצונו, אל ישית לבו על כך ויחזיק חזק לעמוד בניסיון שכזה וישיאר דבוק באמונתו ובצדקותו כאברהם אבינו, ובעבור זה יזכה לדביקות עצומה ולהתעלות נפלאה בקרבת ה'.

אברהם התעלה בכוחה של שרה

ביאור נוסף ראיתי, בשם בעל השם שלמה נכדו של הבני יששכר ז"ל, שאמר בהספד על זוגתו הרבנית ע"ה. דייקו בספרים שלכאורה התורה לא כתבה כלום מה היה

ויקם אברהם מעל פני מתו וגו' (כג ג). לימוד גדול יש לנו מאבינו אברהם ע"ה, וכפי שדרש הרה"ק רבי זאב וואלף מסטריקוב זי"ע תלמידו של השרף מקוצק זי"ע בספרו **זר זהב** (חיי שרה ד"ה ויקם), שאחר הניסיון העצום של העקידה, ואחר ששמע מהמלאך 'כי ירא אלהים אתה' שעל ידי זה הרבה ארבה את זרעך ויתברך בכל הברכות, ושני פעמים התגלה לו המלאך שנברא מהמצוה בשלימותה, והמלאכים הזדעזעו בשמים ממעשה העקידה, ונזקפה זכות עקידה זו לדורות עולם. ועם כל זאת תיכף בשונו לביתו קרהו פטירת שרה אשתו, והיה מקום ליצר לערבב דעתו חלילה.

על כך בא הכתוב להעיד עליו ולומר 'ויקם אברהם מעל פני מתו', אברהם משל ברוחו ולא הירהר חלילה אחר מידותיו של הקב"ה, אלא 'ויקם' הרהיב בנפשו עוז, ותקומה

מִילְתָּא דְפַלְיָאָה

שרה השלימה שנותיה קודם העקידה

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א).

הקשו רבים, מה בא לומר כשכפל דבריו ואמר 'שני חיי שרה'. כתב לבאר **בשבות יהודה למהר"י אלבאז זי"ע** שאחר שאמרו חז"ל (פרקי דר"א פל"ב) שע"י בשורת העקידה פרחו נשמתה ומתה, ויעלה על הדעת ח"ו לומר שמתה קודם זמנה ולא השלימה שנותיה. והלא על הצדיקים נאמר (ר"ה יא.) שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, וכמו אברהם אבינו ע"ה שנאמר בו 'ואברהם זקן בא בימים', וכמו שנאמר בדוד (מלכים א' א) 'והמלך דוד זקן בא בימים'.

התורה מעידה שלא נחסרו מימי שרה

לפיכך - כיון שיש מקום לטעות שמתה קודם זמנה בבשורת העקידה - חזר וכתב 'שני חיי שרה' לומר שהם הם השנים הקצובות לאותה הצדקת ולא מתה קודם זמנה. והוא עצמו מה שדרשו חז"ל על שרה (ב"ר נח א): 'יודעה ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה' (תהלים לז יח) כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים. דהיינו שלמים ללא חסרון ופחת בשנותיה. שזהו זמן פטירתה הקצוב לה, רק שגילגל הקב"ה מיתתה ע"י העקידה.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

סדר פטירת שרה אמנו ע"ה

עול מלכות שמים, שאלו אותו תלמידיו רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה 'בכל נפשך' (דברים ו ה) אפילו הוא נוטל את נשמתך, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד.

הקשה על כך הרה"ק רבי ישראל מרז'ין ז"ע, לכאורה אצל רבי עקיבא דבר קטן הוא, שהרי אפילו פחותי ערך מרבי עקיבא מקבלים עליהם עול מלכות שמים בשעת הריגתם על קידוש ה' יתברך. וכן הוסיף להקשות על כך שיצאה בת קול ואמרה 'אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד', מה באה הבת קול להשמיענו הלא ראו את זה כולם בעיניהם. והקשה עוד כמה קושיות יעויין שם בדבריו.

ותירץ שהחידוש שהיה אצל רבי עקיבא שרצה שתידבק נשמתו באלופו של עולם בדביקות כל כך עד שתצא נשמתו מחמת הדביקות ולא מחמת הסריקות של ברזל שסרוקוהו. ולכן יצתה בת קול אשריך רבי עקיבא שיצתה נשמתך באחד, שהודיעה לכל שאכן כך היה כרצונו, שיצאה נשמתו בדביקות באחד, ולא מחמת הסריקות.

שרה כל ימיה היו הוויה אחת של דביקות

והוא הדבר שמצינו ראינו אצל אמנו שרה ע"ה, שאמרו בזוהר (חיי שרה קכה). שלא הייתה מיתתה בידי מלאך המוות, ויצאה נשמתה ביחוד קריאת שמע ובדביקות בד' שמות הוי"ה, ועוררה בשעה זו יחוד נשגב בעליונים ובתחתונים. וכדרך שמצינו ברבי עקיבא 'כל ימי הייתי מצטער מתי יבוא לידי' כך גם שרה אמנו ע"ה כל ימי חייה וכל חיותה היה כדי להידבק ולהתחבר בה' יתברך בחייה ובמותה, ולכן אמר לשון 'ויהיו' שזה היה כל הווייתיה בכל ימי חייה. שכל ימי חייה היו בדביקות מוחלטת בשמות הקדושים, וכנאמר 'ויהיו חיי שרה' רמז לשם הוי"ה ברוך הוא, ואף מנין שנותיה כתב זקני מרן האביר יעקב ע"ה (פתוחי חותם ד"ה ותמת) שעולים כמנין ארבעת שמות הקודש.

כדכתב רש"י (לעיל כב ב) מחז"ל: 'העלהו', לא אמר לו 'שחטהו', לפי שלא היה חפץ הקדוש ברוך הוא לשחטו אלא שיעלהו להר לעשותו עולה, ומשהעלהו אמר לו הורידהו.

דרך ב' - מתה מדביקות הייחוד שהייתה בשעת העקידה

שבעים פנים לתורה, ויש עוד לאלוה מילין מפי כתבי הצדיקים, דהנה, דבר פטירתה בשעת העקידה לא לחינם הוא, כמו שכתב המגיד רבי ישראל מקו'ניץ ע"ה לתרץ הקושיות שפתחנו בהם, ואלו הם דבריו הקדושים (עבודת ישראל חיי שרה ד"ה ותמת): איתא שבישר השטן את שרה שנעקד יצחק בנה וכמעט שנשחט ופרחה נשמתה. וצריך הענין ביאור, הלא הצדיקים כל רצונם וחיותם לעשות רצון קונם ומוסרים נפשם ומאודם ויוצאי חלציהם בעבור כבודו יתברך שמו, ואיך יתכן לומר על שרה אמנו הצדקת אשר היה אברהם אבינו טפל לה בנביאות שכשמעה מעקידת יצחק פרחתה נשמתה מחרדה ובהלה כדרך פשוטי בני אדם אשר כל חיותם לגדל זרע ולהרבות הון ובפירוד הבנים או הממון כמעט ימותו.

אמנם לא כן שרה אמנו, חלילה לה. רק נוכל לומר, כי בשמעה מעשה העקידה שעוקד אברהם את יצחק בנה לעולה לה' והבינה בקדושתה שנעשה על ידי זה יחוד גדול וקדוש, והמקום ההוא היה רחוק ממנה ללכת שמה להתדבק עם אב ובנו בקדושת היחוד, לכן על כל פנים מרחוק מסרה נפשה באהבה ובטהרה להפרד מעולם הזה בעת רצון ושעה קדושה כזאת, והקב"ה הסכים על ידה ויצאה נפשה בקדושה בשעה זאת. וזה נרמז 'ותמת שרה בקרית ארבע', רומז מקום הקריה שמתה, היה על פי ארבע, שהם ארבע אותיות אדנ"י שבהם כוונת מסירת נפשות וקבלת עול מלכות שמים. עד כאן לשון קדשו.

רבי עקיבא ציפה כל ימיו שימות מחמת הדביקות ולא מחמת הייסורי

ואיתא בגמרא (ברכות סא:): על רבי עקיבא שסרקו את גופו במסרוקות של ברזל, קרא קריאת שמע והיה מקבל עליו

ותמת שרה בקרית ארבע וגו' ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה (כג, ב). דרשו חז"ל (ב"ר נח ה) והביא רש"י את דבריהם, שלכך נסמך ענין מיתת שרה לפרשת עקידת יצחק, לפי שעל ידי ששמעה את בשורת העקידה פרחתה נשמתה ממנה ומתה.

ולכאורה הענין תמוה, הלא כבר נודע גודל צדקתה של שרה אמנו שהסתלקה מעולם הזה נקיה ללא חטא, ושהייתה בעלת מדריגה גדולה בנבואה עוד יותר מאברהם אבינו, ואיך יתכן לומר שמתה כפשוטי בני אדם מחמת צערה על שנקרב בנה לקרבן לפני השם יתברך, והרי ראוי היה לה לשמוח ולהודות על הזכות שנפלה בחלקה.

ועוד יש להבין, הרי לא מתה שרה אמינו בקצור ימים ח"ו מחמת צערה, אלא השלימה ימי חייה הקצובים לה בתמימות, וצער העקידה היה רק הסיבה שעל ידה נסבב מותה בזמן הראוי, ומדוע אם כן הסתובב הדבר שתמות על ידי סיבה זו בדוקא.

דרך א' - מתה מחשש שמא מעשה העקידה מצד הסט"א

והנה מרן בעל האמרי אמת מגור ז"ע דרש בזה דברים נאדרים, וכך אמרם משמו בנו האדמו"ר בעל הפני מנחם ז"ע (פני מנחם חיי שרה תשנ"ד), דאיתא בגמרא (סנהדרין פט:): שמה שנגלה לנביא אחד ברוח הקודש נודע גם לנביאים אחרים, כדכתיב (עמוס ג ז) 'כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים', ואין דבר שנודע לנביא אחד שאין שאר נביאים יודעים אותו. ואיתא (שמו"ר א א והובא ברש"י לעיל כא יב) שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות, ואם כן כל נבואה שהיתה לאברהם אבינו היה נודע גם לשרה.

כשמעה על העקידה סברה שבודאי לא ציווה ה' יתברך כן, שהרי לא שמעה נבואה כזאת, וחששה שמעשה זה הוא מצד הסטרא אחרא ועל ידי זה יהיה היזק בעולם הזה ובעולם הבא, שיאבדו אברהם אבינו ויצחק אבינו חלילה, ולכן פרחתה נשמתה. אולם באמת מה שלא ידעה מכך, שהרי לא היה כלל ציווי לשוחטו באמת, אלא לניסיון בעלמא,

אברהם הספיד את שרה על כח המסירות נפש שהורישה ליצחק בנה בחינוכה

בעולם. ומאידך שרה אמנו היתה בבחינת הגבורה והדין, כמו שמצינו שהייתה מרחקת את ישמעאל מביתה, ולא כמנהגו של אברהם שדרכו לקרב כל באי עולם לה' יתברך.

וכמו שהייתה שרה אמנו משלימה במידת הדין את מידת החסד של אברהם אבינו, כך מצינו גם אצל בניהם שהיתה רבקה משלימה את מידתו של יצחק, כי יצחק אבינו היתה חפשי למצוא בה את מידת החסד, ודוקא על ידי יחוד מידת הדין עם מידת החסד יהיה זוגם עולה יפה.

שני הפכים משלימים זה את זה

וכן לעולם שלמות כל דבר תלוי בשילוב שני ההפכים, כמו שמצינו בבריאת העולם שמתחילה עלה במחשבה לבראו במידת הדין, וכיון שראה שאין העולם מתקיים במידת הדין לבדה, הקדים את מדת הרחמים ושתפה למדת הדין, וכן הוא לעולם שילוב מידת הרחמים עם מידת הדין הוא הנותן קיום ושלימות בכל.

ניסיון העקידה לערב את הגבורה עם החסד

והנה במעשה העקידה הייתה עבודתו של אברהם לכפות את מידת החסד ולערב עמה את מידת הגבורה כדי להקריב את בנו לעולה, וכמו שפירש **באלשיך הקדוש** (בראשית כב א) שלפיכך היה ניסיון העקידה קשה מכל עשרת הניסיונות שקדמו לו, כי אברהם אבינו הייתה עיקר עבודתו להשפיע טוב וחסד על כל סביביו, וכאן נדרש ממנו לשלוח יד בבנו יחידו ולכבש אהבתו ורחמיו אליו, וזה היה ניסיון קשה מן הכל לעבוד את ה' בהיפך מידתו וטבעו, וזו הייתה שלימות עבודתו לערב הגבורה עם החסד ולעשות שלום ביניהם.

בשעת העקידה נשלמה עבודתה של שרה

ועל פי כל דברינו הנ"ל יובן ששרה אמנו היתה בבחינת הדין, והיא שהשלימה את מידת החסד של אברהם אבינו, אמנם כיון שעמד אברהם אבינו בניסיון העקידה וכבש רחמיו לעשות רצון ה', ובכוח מעשיו עירב מידת הדין והחסד בשלימות, בכך הגיעה עבודתה של שרה לשלימות, וכיון שהשלימה שליחותה בעולם הסתלקה ופרחה נשמתה, נמצא שבניסיון העקידה הגיעו ימי חייה לשלימותם, ולפיכך הייתה עקידת בנה סיבה לכך שתסתלק במידת ימיה שנקצבו לה.

היובל המה יעלו בהר' (שמות יט ג), כיון שהסתיים מעמד הר סיני לא נשארה בו קדושה.

המשיך הרה"ק מצאנו לומר, יכולני להעיד על הרה"ק מויז'ניץ שפושט את צווארו בכל רגע ורגע למען קדושת שמו יתברך, לפיכך מיד כשהבחנתי בו הלכתי לקבל פניו. ממעשה זה נוכל להשכיל מדוע בחר אברהם אבינו להספיד את שרה אמנו דווקא בעניין מסירות נפשו של יצחק שהיה מכוח שרה אמו ומחינוכה, כי הוא הדבר הנשאר לדורות עולם.

וכן כתיב בעקידה (לעיל כב יד) 'ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה', ופירש רש"י: 'ה' יראה - פשוטו כתרגומו, ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות.' אשר יאמר היום' שייאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקדוש ברוך הוא לעמו. וכו'. ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי ש'יאמר היום' הזה בכל הדורות הבאים 'בהר ה' יראה', אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה'. שמכח מסירות נפשו של יצחק אבינו ע"ה נמשך כח הקדושה לדורות עולם ומעשה אבות סימן לבנים שנמשך כח מסירות נפש בעזרת ה' יתברך לדור דורים עד סוף כל הדורות.

על פי זה יבואר הפסוק שדרשו במדרש על אברהם ושרה, 'יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם ותהיה' שכיון שהם תמימים ומסור נפשם בשלימות על קדושת שמו יתברך, לכך 'ונחלתם לעולם תהיה' שכח מסירות הנפש שהיא נחלת הצדיקים אמנו שרה ובנה יצחק אבינו עליהם השלום, נמשך לדורות ולעולם תהיה'.

אברהם ושרה היו משלימים זה את זה בעבודתם

ובזה יש לבאר מדוע עת פטירתה של שרה הייתה דווקא בשעה זו שעת העקידה. ובשביל כך עלינו להתבונן תחילה במהות עבודתה בעודה בחייה, ועל פי זה נוכל להבין באר היטב גם סיבת מיתתה. כי אברהם ושרה רומזים לשתי בחינות מנוגדות זו לזו, והיו משלימים זה את זה בעבודת הקודש. אברהם אבינו הוא יסוד מידת החסד כמו שאמר הכתוב (מיכה ז כ) 'חסד לאברהם', ואמרו חז"ל (ב"ר ס ב) שבשבילו היה החסד מתגלגל

ויבא אברהם לספד לשרה ולבכיתה (כג, ב). איתא במדרש (ב"ר נח ה), על הפסוק שלפננו: 'ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה'. והקשו במדרש 'מהיכן בא' שהיה קשה למדרש מדוע לא נכתב 'ויספוד לשרה'. אך אינו מובן מהי אכן הנפקא מינה מהיכן בא. ויש לומר ולבאר ששאלת המדרש היא שכאשר בא אברהם להספיד לשרה שהייתה כל כך צדקת מהיכן בא להספידה, מאיזה מידה שבה בחר אברהם להספידה. ותירצו מהר המוריה בא, מהמעשה הנזכר בהר המוריה שזכתה שבנה הסכים ברצון לעקידה.

ואינו דבר של מה בכך, אברהם הלא שמע מה' יתברך, אך יצחק לא נצטווה מאת ה' ולא שמע מהקב"ה רק שמע מאביו, ויודע הוא שעל פי התורה אסור להקריב אדם לקרבן, ובכל זאת הסכים כי כך צויה ה' לאביו, ולא זו בלבד אלא שביקש שיעקדנו חזק שלא יפסל חלילה ע"י פרכוס. ומכאן בא להספיד, שכן הרבה שבחים היו לה מצד שעמדה בכל עשרה נסיונות. אך שיצא ממנה כזה בן קדוש זהו ההספד הכי גדול שיש, שאברהם תלה זאת בזכותה וחינוכה של אמו, 'שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן' (משלי א ח), שכל מסירות נפשו של יצחק בזכותה של אמו.

מסירות נפשה היא המידה הנשארת לדורות ולכן הספידה על כך

מסירות נפש הוא המידה שבחר בה אברהם להספידה כי היא המידה הנשארת ונותנת כח לדורות עולם וכמסופר שפעם נפגש הרה"ק **הדברי חיים מצאנז זי"ע** עם **הגה"ק בעל הכתב סופר זי"ע** בעת ששהו יחדיו במקום אחד לצורך מנוחה, והנה עודם מדברים בשיחת מלאכי השרת בא לקראתם **בעל הצמח צדיק מויז'ניץ זי"ע**, שהיה אז צעיר לימים משניהם, מיד פסק הדברי חיים מדבריו והלך לקבל את פניו.

לימים שאלו את הדברי חיים מה ראה על ככה להפסיק בשיחה עם אדם חשוב כהכתב סופר שהיה מגדולי פוסקי הדור וגם גדול הרבה בשנים מהצמח צדיק. השיב הרה"ק מצאנז, הטעם שלא בנה בית המקדש על הר סיני ששם קיבלנו את התורה הקדושה משום שבחר הקב"ה בהר המוריה שבו פשט יהודי את צווארו למען קדושת שמו יתברך, ולכן דווקא במקום של מסירות נפש נשאר קדושה לתמיד ולכן שם בחר הקב"ה להשרות שכינתו בבית המקדש. מה שאין כן בהר סיני אמרו חז"ל (תענית כא): 'במשוך

